

*Городиловська Г. П.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Національного університету «Львівська політехніка»*

МОВНА ПАЛІТРА ТВОРІВ РОМАНА ІВАНИЧУКА

Анотація. Стаття присвячена дослідженню мовної палітри творів Романа Іваничука. Проаналізовано художню прозу письменника з погляду використання в ній лексичних засобів (історизмів, неологізмів, діалектної, екзотичної лексики, синонімів, антонімів), обґрунтовано доцільність введення таких засобів у тканину художнього твору, підкреслено ефективні способи їх вживання.

Ключові слова: історизм, неологізм, діалектна лексика, екзотична лексика, синонім, антонім, мовний засіб, художній твір на історичну тематику.

Постановка проблеми. Видатний український письменник Роман Іваничук належить до нового кола творців української історичної прози і займає одне з провідних місць у сучасній літературі. Це стає очевидним саме сьогодні, коли є можливість на матеріалі історії досліджувати ті актуальні проблеми, про які раніше не можна було згадувати. Художні твори письменника на історичну тематику є своєрідним рефлексом, який через призму минулого відбиває проблеми сучасності. Саме цьому підпорядкована мета художника – змалювати історію України від XV до XX століття та донести її до свідомості читача. Цьому слугують продуманий відбір мовного матеріалу, а також особливості його використання. Будь-яке слово в художній прозі романіста вагоме, тому що вводить у текст уявлення автора про конкретну історичну епоху, побачену його очима.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчий доробок Романа Іваничука був предметом літературознавчих студій С. Андрусів, Н. Бічуї, І. Денисюка, В. Дончика, М. Жулинського, М. Ільницького, Р. Кудлика, Т. Салиги, М. Слабошпицького, Р. Федорова, А. Шевченка, В. Яворівського та інших дослідників. Однак мова історичних творів письменника, його індивідуальна манера письма ще не були предметом спеціального аналізу. Лінгвісти лише принагідно залучали матеріал із його романів, коли описували хронологічно марковану лексику як засіб створення мовної стилізації (Г. Гайдученко [1]), розглядали фольклоризми в мовній тканині історичного роману (С. Єрмоленко [2]), питання норми в сучасній прозі (Л. Пустовіт [3]), аналізували порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (Л. Голоух [4]), досліджували лінгвостилістику романів доби козацтва (В. Буда [5]) та української прози 60–90-х років XX сторіччя (О. Хом'як [6]). Отже, ґрунтовного дослідження мовностилістичних особливостей історичної прози Романа Іваничука в повному обсязі не було здійснено. Відсутність такого дослідження зумовлена об'єктивною потребою комплексно дослідити тексти історичних творів письменника. Аналіз індивідуально-авторського використання лексичних засобів в історичних романах покаже, як збагачуються й урізноманітнюються виражальні засоби художнього мовлення творів цього жанру, виявляються особливості стилю прозаїка, відбиваються нові тенденції розвитку сучасної української літературної мови.

Мета статті – проаналізувати історичну прозу Романа Іваничука з погляду використання в ній лексичних засобів (історизмів, неологізмів, діалектної, екзотичної лексики, синонімів, антонімів), які найяскравіше розкривають мовну палітру творчості автора, обґрунтувати доцільність введення таких засобів у тканину художнього твору, підкреслити ефективні способи їхнього вживання.

Вклад основного матеріалу дослідження. Українська історична проза сягає глибоких витоків національної історії – Повісті временних літ, Галицько-Волинського літопису, літописів Самовидця, Г. Граб'янки, С. Величка, які були перехідною ланкою до історичної белетристики. Перший історичний роман новітньої української літератури – «Чорна рада» П. Куліша, в якому зосереджені дві основні тенденції наступного розвитку історичної прози, а саме: тенденція історичної достовірності («літописності») та тенденція «фольклорності», коли автор витворює ситуації та характери на основі переказів, легенд, пісень, дум, що виражають погляди народу. Ці риси стали характерними для історичних романів і повістей М. Костомарова, М. Старицького, Марка Вовчка.

В українській літературі XIX–XX століть представники художньої прози намагалися своїми творами на історичні теми показати силу традицій народу, вселити в читачів гордість за свою історію (повість І. Франка «Захар Беркут»), повісті та оповідання А. Кащенко, Ю. Опільського, А. Лотоцького, І. Филипчака, А. Чайковського, В. Будзиновського, О. Назарука). «Модерним стилем» серед українських письменників цього часу виділялися К. Гриневичева та Н. Королева. Трагічні сторінки української історії описував Б. Лепкий у романах «Мазепа», «Крутіж».

У радянські часи подібні твори забороняли або ж дуже гостро критикували, бо відповідно до тогочасної ідеології не дозволяли писати про національну свідомість. Домінувати мали інтернаціональні мотиви, а позитивним героєм міг бути лише представник російського народу. У душі радянської історіографії, що фальсифікувала або замовчувала достовірні факти української історії, були написані твори О. Корнійчука, Н. Рибак, І. Ле. Правда, в окремих творах С. Складенка, З. Тудуб, П. Панча траплялися досить об'єктивні описи української історії, однак і ці автори змушені були підкорятися тогочасній цензурі. Із фальсифікацією історичного минулого не могла миритися низка патріотично налаштованих письменників: І. Кочерга, П. Загребельний, Ю. Мушкетик, І. Білик, Р. Федорів, В. Шевчук, Л. Костенко, з творчістю яких пов'язаний новий етап, «нова хвиля» в розвитку українського історичного роману, який поєднав у собі «тотальний погляд на речі, активну проєкцію на сучасність, філософічність й інтелектуальність» [7, с. 10]. Саме до такого розуміння сутності історичного роману схиляється Р. Іваничук. Письменник усвідомлював, що в умовах тоталітаризму писати правду про тогочасне життя наро-

ду було неможливо, просто заборонено, а писати неправду він не вмів і не хотів. «Про сучасне життя треба було писати тільки позитив. Я мусив заглибитися в історію», – згадував автор [8, с. 1]. Його історичні романи суттєво відрізнялися від творів багатьох інших письменників, які працювали в цьому жанрі. Якщо багато хто з них часто відображали «класову боротьбу», акцентували на інтернаціоналізмі, а теми патріотизму і любові до свого народу торкалися дуже обережно, то Іванічук обрав метод алегорій, реалізації якого найбільше сприяв історичний роман, бо тільки через історичні алегоричні образи можна було говорити із сучасниками про сьогоднішній день. «Історичний роман, – відзначав І.О. Денисюк, – ставав формою великої алегорії, яка спонукувала до думання, до проєкції зображених явищ на наш час. Це був єдино можливий тип зв'язку з сучасністю, який давав можливість ставити національну проблему» [9, с. 11]. І порушував її романіст виключно з національних позицій. Такого постійно відданого історичній темі прозаїка, який умів так професійно, глибоко, з таким смаком і умінням осучаснювати історію, в українській літературі ХХ століття не було. Автор зумів написати історію України в романах, наскрізною ідеєю яких є концепція «меча і мислі». Саме це дало змогу назвати його «специфічно національним письменником» [10, с. 181].

Аналізуючи історичну прозу Іванічука, доцільно вказати на еволюцію жанрово-стильової мови прозаїка, «початковою точкою» якої є, як вважає С.М. Андрусів, роман «Мальви» («Яничари»). Наступні його твори характеризуються подальшою еволюцією художнього мовлення, яка полягає в тому, що «автор активно використовує і різноманітні прийоми умовності, фантастики, гротеску, фольклорну образність і символіку, міфологічні образи, елементи народно-сміхової культури, карнавальні образи. Від роману до роману видозмінюється тип розповіді, диспозиція автора й героя, їх мовна репрезентація, розширюється зона свідомості персонажа в розповіді, посилюється й естетична активність авторського начала в творі» [7, с. 11]. Про специфіку свого подальшого письма висловлюється й сам автор. «Я назавше вивільнився зі сфери тяжіння фольклорної традиції, якою були просякнуті мої «Мальви», – згадує письменник у книзі спогадів «Нещоденний щоденник», – і, не ігноруючи, зрештою, тих традицій, виробив свій новий почерк у химерному романі «Манускрипт з вулиці Руської», в інтелектуальному «Четвертому вимірі» та в повісті «Ренегат», побудованій на парадоксальній умовності» [11, с. 55–56].

Мовна палітра історичних творів Романа Іванічука надзвичайно широка, багата і різноманітна. Її вивчення пов'язується зі стилістикою і з використанням мовних засобів, які є в кожному стилі і на кожному мовному рівні. Характеристика цих засобів найяскравіше розкриває специфіку творчості автора. Тут «перехрещуються найрізноманітніші лексичні, діалектні та стильові течії – чиста літературна мова автора, галицька та гуцульська говірки його героїв, запозичення з мов тих народів, яких торкається сюжетна лінія творів» [12, с. 30]. Це говорить про те, що прозаїк у своїх творах вміло і свідомо здійснює стилізацію мовних ознак, характерних для відповідної історичної доби. Концептуальне наповнення, характерні прийоми організації мови історичних творів і створюють індивідуальний стиль письменника, що вироблявся поступово в процесі його творчої діяльності.

Найбагатше в історичних творах прозаїка представлені історизми, за допомогою яких романіст дуже ретельно здійснює стилізацію певної доби. Зображуючи події минулого, змальо-

вуючи образи історичних осіб, письменник використовує цей пласт пасивної лексики здебільшого в нейтральному плані. Ці застарілі, але вкрай необхідні мовні засоби відіграють важливу стилістичну роль: без них неможливо дати правдиву соціальну характеристику суспільства певного історичного періоду, відтворити культурно-побутовий колорит зображуваної епохи, намалювати портрет історичного персонажа: «*Перед ним ось сидять курінні отамани, і полковники паланок, і обозний, і осавул, і булавничий*» [13, с. 27]; «*Козацтво у червоних кунтушах, різнокольорових шовкових жупанах, озброєне шаблями, пістолями, ятаганами, йшло під дзвони на заутреню*» [13, с. 29–30]. Слід підкреслити, що при значній частоті вживання застарілих слів історичні твори письменника не є перенасичені ними. Всі вони вжиті доцільно і не потребують особливих тлумачень. Тому, виконуючи стилістичну функцію, аж ніяк не заважають прочитанню творів.

Неологізми як антиподи історизмів у творах прозаїка найчастіше є авторськими. Вдалося зауважити, що найчастіше при творенні художніх неологізмів автор використовує морфологічний спосіб: 1) приєднання суфіксів до різних коренів: *мільйоннилось* [14, с. 198], *містянин* [15, с. 215], *тисячилося* [14, с. 198], *чепірначчя* [16, с. 7]; 2) приєднання префіксів до різних основ: *закайданити* [17, с. 57], *незвістя* [18, с. 204]; 3) осново- і словоскладання: *голкопад* [19, с. 85], *христово-скресний* [20, с. 11]; 4) усичення основ: *вберя* [18, с. 204], *пустош* [21, с. 141]. «*Учепившись чепірначчям одне за одного, віддавши для життя енергію своєї краси і зросту, покручені, згорблені, зав'ялі, та невпокорені стоять дерева*» [16, с. 7]; «*Тоді дзвін вихопився з підземних тіснин на білий світ урочистим благовістом, і люди почали виходити із сховків на його поклик, ставало їх все більше й більше, народу повнилось, тисячилося і мільйоннилося*» [14, с. 198]. З наведених прикладів видно, що неологізми Іванічука не штучно вдумані, в їх основі лежать загальномовні елементи, і тому можна легко зрозуміти та пояснити кожен з них. Варто відзначити, що вони часто базуються на основі діалектних коренів. Можна припускати, що ці слова автор міг винести з діалектів, але в діалектних словниках їх не виявлено. Авторські неологізми поживляють текст, виконують у ньому важливі художньо-зображальні функції і є необхідним виражальним засобом передачі думок автора.

Діалектна лексика у творах письменника представлена бойківськими, гуцульськими, покутськими, наддністрянськими та іншими говірками: *арідник* – «чорт» [22, с. 287], *газда* – «господар» [22, с. 327], *гейби* – «наче, немов» [20, с. 6], *гражда* – «садиба» [23, с. 5], *знимка* – «знімок» [20, с. 50], *кичера* – «гора» [23, с. 5], *колиба* – «житло чабанів» [22, с. 287], *манджати* – «йти» [22, с. 327], *мольфар* – «чаклун, ворожбит» [20, с. 5], *плова* – «злива» [22, с. 421], *пріча* – «просте місце на дошках для снання» [17, с. 72], *сарака* – «бідолаха» [22, с. 421], *фоса* – «рив» [20, с. 5], *фудулитися* – «бути гордим, пихатим, зарозумілим» [20, с. 13], *чей* – «може, може-таки» [20, с. 59]. Лексичні діалектизми письменник використовує із спеціальною стилістичною настановою для яскравішого змалювання життя персонажів твору, для надання місцевого колориту: «*Пилип вийшов на поріг й знову почув гуркіт на Греготі – дець там таки йде плова, й змокне Юрко до нитки, та най би вернувся сарака*» [22, с. 421]; «*Мольфар умів відвертати градові тучі, а малярську орду зупинити не зміг*» [20, с. 5]; «*Майстер, побачивши на найвищій кичері за Черемошом крихітну кастелу, пішов до неї*» [23, с. 5].

Екзотична лексика запозичена з мов тих народів, яких торкаються сюжетні лінії історичних романів. Письменник уживає екзотизми передусім для характеристики життя інших народів. До екзотизмів, які використовує у своїх творах романіст, належать слова, що пов'язані з життям турків, татар, грузинів та інших народів: «Коли минув **рамазан** і мусульмани різали баранів на **байрам**, татарин привів на святковий обід жінку у білому **фередже** – зооку туркеню» [24, с. 390]; «Біля **султана** стояли п'ятибунчужний великий **візир** – сивобородий Аззем-паша, **ага** яничарів – понурий Нур Алі, **шейхуль-іслам** Регель – глава духовенства» [24, с. 404]; «... усі для нього [Захарія – Г.Г.] були рівні – князь, граф, письменник, професор, купець, **арістав**, **азнаури**, – у довгій черзі до карбувальника всяке стояло, бо світ великий, а Тифліс один» [25, с. 309]. Пишучи історичні романи про життя інших народів, автор з великою скрупульозністю вивчав їхню культуру та побут. Недарма один з грузинських критиків сказав, що, прочитавши роман «Четвертий вимір», думав, що його написав грузинський письменник.

Синоніми як стилістичні засоби мови письменника вказують на відповідний акт мовлення або дають йому оцінку, наприклад: *сказати* – *мовити* – *прошепотіти* – *прошелестіти* – *залебедіти* – *проквилити* – *прохрипіти* – *подейкувати* – *лягнути* – *розпаляти* – *гаркнути* – *випльовувати слова*. Вони мають чітку стилісову маркованість, їх функціональне навантаження звужується по низхідній. «Зупинив Калнишевський коня, **запитав**, **перехилившись** із сідла: – Ти хто така? Вона підвела на нього повні непевності й тривоги очі... **сказала тихо**. – Уляна я... З Лубен. – Куди ж ти йдеш, небого? Дівчина **тихо мовила**: Щасливої дороги вам, батьку...» [13, с. 48]; «– Яка **нахабність**, – **прошепотів** історик» [13, с. 56]; «а від тих слів рівно **задихала** Наталка, й губи її **прошелестіли**: «Повтори, повтори, скажи, що ти знаєш цю правду...» [20, с. 29]; «І підламалися у Йосипа ноги, він присів на порозі й **залебедів**: «То я знайшов... у лісі...» [20, с. 21]; «І я зостануся сама на цвинтаріці, як же мені одніждожити? – **проквиліла** Ганна» [22, с. 382]; «І вже через кляп, що його караульний **запихав** у рот неблагогоречивому, **прохрипів**: – ... глухі чують, убогі благо вістують!» [13, с. 68]; «ще й нині люди **подейкують**, що була вона в біса вродлива повійниця» [20, с. 22]; «Але не сказав цього Федір, час на часі не стоїть, ще всіляке може статися, **ляпне** тоді щось комусь Мироняк» [20, с. 38]; «не дай Боже, хтось побачить їх разом й по місту **розпаляє**, що Агнешка вже на таких клістів зійшла» [20, с. 21]; «Зброю **маси**, де вона? – **гаркнув**, і Йосип покотився з порога в передосіння» [20, с. 21]; «Цар **біснувався**: **вдаряв** кулаками, **мов** гирями об стіл, **випльовував** сповнені ненависті слова» [14, с. 19]. Використання цього синонімічного ряду спрямоване на те, щоб показати різні способи передачі висловлення персонажів, а також щоб підкреслити ставлення автора до них самих.

Цікаві синоніми підбирає автор і в синонімічному гнізді *йти* – *податися* – *потупотіти* – *покарабкатися* – *придибати* – *поплестися* – *човпати* – *котитися* – *шурувати*. «Іван **подався** за нею на Завосли, **йшов** слідом» [18, с. 209]; «Йосафат **потупотів** на злам голови крутою стежкою в яр» [20, с. 7]; «...і наполоханий Йосафат, залишивши Наталку, **покарабкався** стежкою взору» [20, с. 7]; «може, отець **послухається** вчителя і **придибає** – то не так далеко» [20, с. 54]; «вони **перевальцем** **поплелися** дорогою і, не звертаючи на Волове, **подалися** попід лісом на Дебеславці» [20, с. 26]; «лейтенант **мовчки човпав** слідом за нею, жінка **звернула** на лісову просіку, щоб не

йти Зрубом **попри хати**» [18, с. 229]; «Ану **шуруй** до хати, там ми вже **подивимся**, що ти за **парубок!**» [18, с. 206]. Емоційне вираження оцінки цих слів розкривається за шкалою позитивне – нейтральне – негативне.

Контекстуальні синоніми можна побачити в багатьох романах письменника. Їх автор часто наводить поряд для підсилення висловлюваної думки: «Дружно **кинулися** **гречкосії** на Єпіфанія, **били** його, **товкли**, **місили ногами**» [14, с. 62]; «ніхто не міг би сказати, крім Федора, який добре **відав**, що Оленине життя **тримається** на одній лише миті **радості**, коли вона **минає** **пасіку**, **розворушуючи** у Федорові **старий спогад**, бо **якби** в його **пам'яті** та **згадка** **раптом** **зчахля**, **зблякла**, **здиміла**, **тоді** й **Олені** не було б до чого **прив'язати** **своє життя**, і **воно** б **зникло**, **немов** **пушинка** **кульбаби** **на вітрі...**» [20, с. 36]; «**Волю** **приніс!** **Таж** **зовсім** **не** **нужна** **нам** **таяволя...** **Ну** **скажи**, **куме**, **ти** **в** **нас** **наймудріший**, **для** **чого** **хохлови**, **галушці** **репаній**, **потрібна** **свобода?**» [14, с. 63]; «– **Мамо**, **а** **хан** **такий** **же** **дужий** **і** **всесильний**, **як** **Аллах?** **Марія** **потягнула** **до** **себе** **Мальву** **і** **мовила** **суворо**. – **Вибий** **собі**, **доню**, **з** **голови** **всіляких** **ханів**. **З** **ними** **лихо** **ходить** **і** **наше** **горе**» [24, с. 477]; «Хтось **іде** **за** **ним** **і** **хоче** **його** **штовхнути**, **вдарити**, **трутити**» [22, с. 426]. Тут, як бачимо, в одному реченні можуть виступати навіть кілька відповідників лексичної приналежності: *воля* – *свобода*, *лихо* – *горе*, *дужий* – *всесильний*, *штовхнути* – *вдарити* – *трутити*, *зчахля* – *зблякла* – *здиміла*, *били* – *товкли* – *місили ногами*. Інколи письменник зближує далекі за своєю семантикою слова, підсилює їх засобами контрасту. Це трапляється особливо тоді, коли вони вживаються в експресивному значенні і вказують на ставлення автора до свого народу: «– **Мабуть**, **нас** **судять** **за** **те**, **що** **ми** **українці**. **За** **історію** **нашу** **судять**... **Ми** **так** **любимо** **пишатися**: **українець** – **герой**, **мученик**, **лицар**, **філософ**» [14, с. 126]. На противагу цієї позитивної оцінки українського народу в прозі письменника устами його ж персонажів – ворогів народу, висловлюється негативне ставлення до наших нащадків: «– **Ач** **який!** **Йому** **самостійно** **ї** **України** **захотілося**. **А** **дітька** **лисого!** – **Сепаратист!** – **закричали** **усі**... – **Мазепинець!** – **пронеслося** **зло** **вістям** **по** **майдану**... **Бийте**, **братця**, **зайду**, **мазепинця**, **самостійника**, **таж** **він** **на** **самого** **нашого** **царя**, **благодійника** **ласкавого**, **руку** **підніма!**» [14, с. 62]. Негативну оцінку прозаїк може давати і українцям їх же устами: «– **Ми** **можемо** **й** **самобичуватись**: **українець** – **лінох**, **зрадник**, **донощик**» [14, с. 126]. Здатність Р. Іванчука використовувати ампліфікаційне групування контекстуальних синонімів вносить у мову його творів емоційне забарвлення і додатковий семантичний відтінок.

Поряд із синонімами романіст-історик активно залучає до історичних творів антоніми. Ці слова об'єднуються в антонімічні відношення і в романах письменника можуть використовуватися з різним ступенем експресії.

Особливо часто автор вживає різнокореневі антоніми у внутрішньому мовленні персонажів: «**А** **хіба** **він**, **професор**, **володіє** **мірою**, **яка** **дозволить** **з** **математичною** **точністю** **визначити** **вартість** **добрих** **і** **злих** **діл**» [15, с. 223]; «**Як** **могло** **статися**, **що** **ця** **дівчина** **з** **вулиці** **замість** **бруду** **принесла** **в** **його** **святинице** **свій** **маленький** **світ** **чистоти?** **Справді** **вміщаються** **в** **одній** **людині** **і** **співіснують** **скверна** **і** **благородство**» [15, с. 247]; «... я **думаю** **тепер** **про** **те**, **що** **без** **протиставлення** **тепла** **і** **холоду**, **погідності** **і** **зажуреності**, **любові** **і** **ненависті** **пропа** **ла** **б** **привабливість** **світу**» [26, с. 151], в авторській мові: «**Біль** **пригас**: **шість** **домовин** **з** **убієнними** **мужами** **відпливали** **за** **не**

бокрай і канули у вічність, а життя таке байдуже до смерті» [18, с. 153]; «Що ж то за знак такий – лихий чи добрий?» [18, с. 222]; «чей не було б людей на землі, якби не їхня жаждоба пізнання добра і зла» [218, с. 210]; «легкі гармати волоклися за вихудлими кінями звивистою дорогою вгору, а важкі залишилися напризволяще внизу» [20, с. 33], а також у мовних партіях персонажів: «– Я усе можу зробити, Павле. Але до отамана... Та не вірю більше йому... Сам усе вирішує, сам усе робить – і добре і зле» [13, с. 164]; «Але ж нерозлучно межують між собою білий і чорний кольори – на всьому світі і в душі кожної людини, а тому наш слух мусить бути однаково настроєний як на елегії, так і на бойові гімни» [26, с. 152].

У творах романіста-історика є чимало слів, що в прямому значенні не мають жодних антонімічних відповідників, але в переносному вони вступають в антонімічні відношення з іншими словами. Прикметник *добрий*, наприклад, за своєю семантикою ніяк не протиставляється слову *плюгавий*, але при переносному його вживанні таке протиставлення цілком можливе: «Дочка понесе ту віру й дітям своїм передасть, а ті – сотням і тисячам своїх, і добрі вони будуть, а плюгавих у зародку вб'ють» [13, с. 254].

Зовсім не антонімічними в їх прямому значенні слова стають антонімами в таких контекстах: «вічні категорії *добродітності й ницості, геніальності й бездарності, ці категорії не випадки, а властивості людської психіки*» [27, с. 667]; «ось порізняться через неї сільський світ на *світле й темне, красиве й потворне, чисте й брудне – розколеться на обополі злоби й радості*» [20, с. 56]; «Та ось несподівано повернулася в село брати – зрівняні в бідності, проте навіть в бідності непримиренні: тієї фосої, що давно розділила їх на *багача і харпака, на газду і люмпака, на богобоязливця безбожника, на тверезника і пияка*» [22, с. 284]. Такі контекстуальні антоніми посідають досить помітне місце у системі виражальних засобів мови письменника. Їх стилістична роль у творах полягає в тому, що вони забезпечують контрастну характеристику найрізноманітніших образів та понять.

З антонімами в мові творів Р. Іваничука пов'язані оксиморони (оксюморони), тобто такі мовні фігури, у яких поєднуються два протилежні за змістом поняття, що суперечать одне одному: «... й *дзвінка тиша* окутала помолоділий від набухлих бруньок ліс» [20, с. 42]; «– Залишу *живих мерців*, покірне стадо залишу на цій свавільній землі» [14, с. 19]; «Оголошимо, що цар у нас найкращий, що його *беззаконні закони найсправедливіші*» [14, с. 77]; «Й водно згадувався Юркові той *обнадійливий і безнадійний день*» [22, с. 411]; «Під розпеченою до білоти тацею місяця *шкварчав на морозі сніг, по насту закипала діамантова крупа*; на Солтисовій горі варилися *зимовому окропі залеглі вояки*» [18, с. 219]; «– Ти лейтенант Шпола чи в тебе інші прізвище, говори ж! – *німо кричала Марія*» [18, с. 233–234]; «... й почула Марія *німу розмову між чоловіками, які сиділи мовчки за столом*» [18, с. 211]; «Мольфар Іван, який ще в молодості переселився з *глибоких гір на Пиконів, привіз з собою в тихі язвинівські нетрі всіляких добрих духів*» [20, с. 40]; «І я викую її [зброю – Г.Г.] й піду на жертву заради святого покликання й *солодкого прокляття!*» [20, с. 150]; «... і сказала донька до батька: «– Війна, татку, *танок смерті, віхола*» [20, с. 17]. «Несумісність» таких складових частин оксиморона (*дзвінка тиша, живі мерці, беззаконні закони, зимовий окроп, глибокі гори, солодке прокляття, німа розмова, танок смерті, шкварчав сніг, закипала діамантова крупа, кри-*

чати мовчки) дозволяють Іваничукові показати й повніше розкрити всю складність і суперечність зображуваних образів, явищ та подій конкретної історичної доби.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, лінгвостилістичний аналіз текстів історичних творів Романа Іваничука засвідчує, що письменник – справжній майстер художнього слова, тонкий знавець національної мови. Діапазон мовної палітри романіста широкий, багатий і різноманітний. Специфіку творчості письменника найяскравіше розкривають історизми, які вжито для надання правдивої соціальної характеристики суспільства конкретного історичного періоду, відтворення культурно-побутового колориту зображуваної епохи, змалювання портретів історичних персонажів. Неологізми, які утворені переважно морфологічним способом, урізноманітнюють мову історичних творів прозаїка. Діалектна лексика бойківських, гуцульських, покутських та наддністрянських говірок, а також екзотична лексика, пов'язана з життям турків, татар, грузинів, органічно входить в індивідуальну авторську розповідь і забарвлює її. Для мови творів прозаїка характерна й багата контекстуальна синонімія, яку іноді автор підсилює засобами контрасту, та антонімія, на базі якої утворено оксиморон. Ці мовні одиниці відіграють у тексті важливу стилістичну роль, виконують у ньому художньо-зображальні функції і є необхідними виражальними засобами передачі думок автора. Саме вони виявляють мовну індивідуальність письменника, характеризують його манеру письма, свідчать про глибоку ерудованість і високу майстерність автора. Аналіз цих зображальних засобів дав змогу осмислити минуле, побачити його зв'язок із сучасністю, розкрити деякі «секрети» творчості автора, а також засвідчив, що письменник, користуючись багатими ресурсами національної мови, розширює її функціональні можливості. Особливості не лише лексичних засобів, але й фразеологічних, синтаксичних стануть об'єктом для подальшого дослідження художнього тексту на історичну тематику.

Література:

1. Гайдученко Г.М. Семантико-стилістична характеристика хронологічно маркованої лексики (на матеріалі української історичної прози другої половини ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Г.М. Гайдученко. – К., 1999. – 19 с.
2. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова / С.Я. Єрмоленко. – К. : Наук. думка, 1987. – 244 с.
3. Пустовіт Л.О. Питання мовної норми в сучасній художній прозі / Л.О. Пустовіт // Жанри і стилі в історії української літературної мови. – К. : Наук. думка, 1989. – С. 253–264.
4. Голоюх Л.В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної історичної прози) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Л.В. Голоюх. – К., 1996. – 20 с.
5. Буда В.А. Лінгвостилістика сучасного історичного роману про добу козацтва (60–90 рр. ХХ ст.) / В.А. Буда. – К. : Рідна мова, 1998. – 166 с.
6. Хом'як О.І. Лінгвостилістика української прози 60-90-х років ХХ століття (на матеріалі творів В. Дрозда, Р. Іваничука, В. Шевчука) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.І. Хом'як. – К., 2004. – 20 с.
7. Андрусів С.Н. Историческая романистика Романа Иваничука и ее место в развитии жанра : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.01 «Украинская литература» / С.Н. Андрусів. – К., 1987. – 17 с.
8. Франко: страждання і відчуття міри : розмова В. Неборака з Р. Іваничуком // Літературна Україна. – 2006. – 20 січня (№27). – С. 1.

9. Денисюк І.О. Мислячий історичний роман / І.О. Денисюк // Іваничук Р. Яничари : [історичний роман] / Р. Іваничук. – Львів : Каменяр, 1992. – С. 5–14.
10. Слабошпицький М.Ф. Роман Іваничук : [літературно-критичний нарис] / М.Ф. Слабошпицький. – К. : Наук. думка, 1989. – 206 с.
11. Іваничук Р. Нешоденний щоденник : [спогади] / Р. Іваничук. – Львів : Літопис, 2005. – 216 с.
12. Голубка Т., Голубка С. Провісник національного відродження / Т. Голубка, С. Голубка. – Львів : Світ, 1999. – 93 с.
13. Іваничук Р. Журавлиний крик : [історичний роман] / Р. Іваничук. – Львів : Каменяр, 1989. – 375 с.
14. Іваничук Р. Орда : [псалом] / Р. Іваничук. – Львів : Вид. спілка «Просвіта», 1992. – 199 с.
15. Іваничук Р. Смерть Юди : [повість-візія] / Р. Іваничук. – Львів : Червона калина, 1997. – С. 210–291.
16. Іваничук Р. Бо війна – війною : [роман] / Р. Іваничук. – Львів : Каменяр, 1991. – С. 5–210.
17. Іваничук Р. Черлене вино : [роман] / Р. Іваничук // Іваничук Р. Твори : в 3 т. / Р. Іваничук. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 1. – 1988. – С. 19–176.
18. Іваничук Р. Вогненні стовпи : [роман-притча] / Р. Іваничук. – Львів : Літопис, 2002. – С. 195–257.
19. Іваничук Р. Вода з каменю : [роман] / Р. Іваничук // Іваничук Р. Твори : в 3 т. / Р. Іваничук. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 2. – 1988. – С. 6–270.
20. Іваничук Р. Рев оленів нарозвидні : [роман-легенда] / Р. Іваничук. – Львів : Каменяр, 1999. – 155 с.
21. Іваничук Р. Ренегат : [повість-студія] / Р. Іваничук. – Львів : Червона калина, 1997. – С. 140–209.
22. Іваничук Р. Космацький гердан : [роман-реквієм] / Р. Іваничук. – Львів : Літопис, 2002. – С. 259–430.
23. Іваничук Р. Гражда : [химерна повість] / Р. Іваничук // Березіль. – 2002. – №11–12. – С. 3–49.
24. Іваничук Р. Мальви : [роман] / Р. Іваничук // Іваничук Р. Твори : в 3 т. / Р. Іваничук. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 1. – 1988. – С. 383–615.
25. Іваничук Р. Четвертий вимір : [роман] / Р. Іваничук // Іваничук Р. Твори : в 3 т. / Р. Іваничук. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 2. – 1988. – С. 271–472.
26. Іваничук Р. Одна хлібина на двох : [новели про любов] / Р. Іваничук. – Львів : Срібне слово, 2004. – 160 с.
27. Іваничук Р. Шрами на скалі : [роман] / Р. Іваничук // Іваничук Р. Твори : в 3 т. / Р. Іваничук. – К. : Дніпро, 1988. – Т. 2. – 1988. – С. 473–693.

Городиловская Г. П. Языковая палитра произведений Романа Иваничука

Аннотация. Статья посвящена исследованию языковой палитры произведений Романа Иваничука. Проанализирована художественная проза писателя с позиций использования в ней лексических средств (историзмов, неологизмов, диалектной, экзотичной лексики, синонимов, антонимов), обоснована целесообразность введения этих средств в ткань художественного произведения, подчеркнуты эффективные способы их использования.

Ключевые слова: историзм, неологизм, диалектная лексика, экзотичная лексика, синоним, антоним, языковое средство, художественное произведение на историческую тематику.

Horodylovska H. Language palette of Roman Ivanychuk's works of fiction

Summary. The article investigates linguistic palette of Roman Ivanychuk's historical works of fiction. Prose of the writer is analyzed in terms of using vocabulary means (historicism, neologisms, dialects, exotic vocabulary, synonyms, and antonyms), the expediency of putting these tools into the canvas of work of fiction is proved, and the effectiveness of their use is emphasized.

Key words: historicism, neologism, dialect vocabulary, exotic vocabulary, synonym, antonym, language tool, historical work of fiction.